

beszerzési költségeiről. Az optikai tárolás térhódítása a könyvtárakban tehát nem jelenthet azonnali átállást.

Ezzel az új technikával a szerzeményezésnél már most számolniuk kell a könyvtárosoknak, a jövőben pedig valószínűleg nő a jelentősége.

/NISSLEY, M.: Optical technology: considerations for collection development. = *Library Acquisitions Practice and Theory*, 12. köt. 1. sz. 1988. p. 11-15./

(Trébits Gyuláné)

Gazdaságos-e a CD-ROM primerdokumentum-szolgáltatásra?

Az Adonis program a következő feltételezésből indult ki: Ha a dokumentumszolgáltató központok változatlan szolgáltatási árak mellett csökkentik a költségeiket, többleszámra tesznek szert. Ezt megoszthatják azokkal a kiadványokkal, amelyek a költségcsökkentéshez hozzásegítették őket. A költségcsökkentés egy lehetséges útja, hogy a jelenlegi nagyon munkaigényes papírra másolást kevesebb kézi munkát igénylő technikával váltják fel, például úgy, hogy CD-ROM lemezzel nyomtatják ki a cikkeket. A program célja azt eldönteni, hogy bevállal-e a feltételezés, hogy valóban gazdaságosabbá válik-e a primerdokumentum-szolgáltatás a CD-ROM technika alkalmazásával.

Az Adonis programban tíz nemzetközi kiadvány (Blackwell Scientific Publications, Butterworth Scientific, Churchill Livingstone Medical Journals, Elsevier Science Publishers, C. V. Mosby, Munksgaard International Publishers, Pergamon Journals, Springer Verlag, Georg Thieme Verlag és John Wiley) és tizenöt európai, egyesült államokbeli, mexikói, ausztrál és japán primerdokumentum-szolgáltató központ vesz részt, ezenkívül anyagilag támogatja az Európai Közösségek Bizottsága.

A program keretében 219 orvosi-biológiai folyóirat teljes szövegét viszik CD-ROM lemezre. Azért választották ezt a szakterületet a kísérlethez, mert három nagy felmérés tanúsága szerint ezen a területen viszonylag nagy a primerdokumentum-igény, és általában három évnél fiatalabb publikációkra irányul, ezenkívül ezen a területen viszonylag sok a szürke árnyalatokat is tartalmazó dokumentumoldal.

A program szerint a lemezeknek körülbelül hetenként kell megjelenniük. A 219 folyóirat cikkei, leveleit, kivonatait és egyéb szerkesztési anyagait

indexelik és egyedi Adonis-számmal látják el. Az indexinformáció gépi adathordozón kíséri a folyóiratot Nagy-Britanniába, a Scanmedia Ltd. céghez, ahol az oldalak letapogatása történik. A csak szöveges oldalakat 300x150 képpontos, a szürke árnyalatokat is tartalmazó oldalakat 300x300 képpontos felbontással tapogatják le. A letapogatással digitalizált oldalakat és a karakteresen kódolt indexinformációt együttesen viszi mesterlemezre Hannoverben a Philips and DuPont Optical Company. Erről sokszorosítják azokat a CD-ROM lemezeket, amelyeket szétküldenek a tizenöt dokumentumszolgáltató központba. Ott a lemezzel az indexinformációt azonnal betöltik a saját gépükön tárolt kumulált indexbe. Az egész folyamatnak négy héten belül le kell zajlania, így remélhető, hogy a dokumentum szolgáltatható lesz, mire az első igények beérkeznek rá.

A szolgáltatásról háromhavonta összegyűjtik a statisztikai adatokat, ebből az eddigi legátfogóbb dokumentumszolgáltatási statisztika készül majd. A statisztikai adatok összegyűjtéséhez szükséges programmodulokat beépítették az Adonis rendszer keresőprogramjába.

Az Adonis munkaállomás IBM PC vagy azzal kompatibilis számítógépből, nagyfelbontású monitorból, CD-ROM olvasóból és lézernyomatóból áll. A keresés bibliográfiai adatok szerint vagy Adonis-szám szerint történhet rajta. A keresés átlagosan nyolc másodpercet igényel dokumentumonként, a nyomtatás sebessége percenként nyolc oldal.

/Test evaluates feasibility of CD-ROM as document supply medium. = *Online Review*, 12. köt. 3. sz. 1988. p. 138-139./

(Válasz György)

A CD-ROM-ról való adatletöltés és a szerzői jog

A CD-ROM adatbázisok használatára vonatkozó újabb szerződések egész sora korlátok közé szorítja az adatok kinyomtatását, helyi adatbázisokba való letöltését (downloading), tárolását és továbbítását. Némelyik optikai lemez bejelentkező képernyőábrája kijelenti, hogy az egész adatbázis szerzői jogi oltalom

alatt áll. A gondok forrása az 1976. évi *amerikai szerzői jogi törvény* 108. paragrafusa a "tiszteletes felhasználásról". Ez ugyanis nem tér ki a digitális adatokra. Különböző szerződések különbözőképpen szabályozzák a kérdést. A szerzői jogi szabályozás némelykor egy adott kiadó valamennyi termékére

kiterjed. Például a *Dialog* által forgalmazott optikai lemezek általában csak az adatok átmeneti felhasználását, ill. tárolását, továbbá egyetlen papírmásolat kinyomtatását engedik meg, míg a távközlési hálózaton való adatátvitelt kifejezetten tiltják.

Az OCLC által alkalmazott szerződés megengedi az információk leihívását az adatbázisból szövegszerkesztés céljára, nem korlátozzák egyetlen példányra a papírmások készítését, de itt is feltűnik a keresési eredmények "ideiglenes tárolásának" követelménye (bár senki sem tudja, meddig számít ez ideiglenesnek). Az OCLC a nyomtatott másolatok eladását is engedélyezi, ha az kiegészítő jelleggel, nem pedig az adatok terjesztésének elsődleges céljával történik.

A *SilverPlatter* cég egyedi szerződéseket köt a CD-ROM termékek adatbázis-készítőivel (a *LISA*-val kötött szerződés pl. nem akadályozza az adatok belső felhasználását, és a termék használatát csak akkor korlátozza, ha az egy olyan adatbázis része, ill. alapja, amelyet a felhasználási engedéllyel rendelkező intézményen kívüli kereskedelmi értékesítés céljából készítenek). A legnépszerűbb optikai

lemezes adatbázisok a köztulajdon kategóriájába esnek ("public domain" adatbázis), amelyeket az adófizetők pénzén fejlesztettek ki, így nem indokolt használatuk korlátozása. Az online adatbázisoknál ez nem volt probléma, mert a magas géphasználati és vonalköltség, valamint a fénymásolat költsége visszatartotta a használatot nagyobb személyes adatállományok kiépítésétől, de ezt a határt a CD-ROM megszüntette. A használati díj a kevert rekordokat tartalmazó, integrált adatbázisok esetében is felmerül (pl. a Kongresszusi Könyvtártól származó rekordok használatáért nem, csak az adatbázis egyéb forrású rekordjainak használatáért lenne jogos pénzt kérni).

Az adatbázis-előállítók joggal aggódnak az illegálisan hozzáférhetővé tett rekordok miatt, és a használati engedélyekben megtiltható a szoftver és az adatstruktúra másolása. Az adatok kreatív felhasználását azonban támogatni kellene, természetesen megfelelő szabályozás keretében.

/DUGGAN, M. K.: Copyright and downloading from CDROMs. = Database, 11. köt. 1. sz. 1988. p. 7–9./

(Mándy Gábor)

A CD-ROM adatbázis-használat költségeinek meghatározása és megtérülése

Megtévesztő az a CD-ROM mellett oly sokszor hangoztatott érv, hogy olcsóbb, mint az online adatbázisok használata, mivel a helyi keresésekért nem kell külön fizetni. A kezdeti beruházáson (mikroszámítógép, CD-ROM olvasó) túl a CD-ROM adatbázis magas előfizetési díja miatt válhat semmivé ez az előny. A szerző a *Lotus 1-2-3* statisztikai táblázatkezelő segítségével közreműködött egy program kifejlesztésében, amely össze tudja hasonlítani párhuzamosan hozzáférhető (online és CD-ROM) adatbázisok kétféle kezelésének költségeit.

Ésszerű lenne a CD-ROM-kereséseket ugyanúgy megfizettetni az olvasóval, mint ahogyan ez az online kereséseknél többnyire történik. Az olvasót azonban nehezen lehetne rávenni erre, mert úgy tekint az optikai lemeze, mint a kézikönyvre, amit számtalanszor használhat fizetés nélkül (és a CD-ROM reklámja ki is aknázza ezt a sajátosságát). A térítés egyik útja a pénzbedobós munkaállomások rendszeresítése

lenne – de kérdés, hogy a további beruházás megérné-e, nem kerülnénk-e ezáltal közel az online használat bekerülési költségeihez. Létezik egy *ROI (Return On Investment)* nevű szoftver (a *Personal Library Software* cég terméke), amely – az adatbázis titkosításával és deszifrirozásával – kizárja a CD-ROM ellenőrzés nélküli leolvasását. Ezáltal lehetővé válna a használat szerinti fizetés (pay-as-you-go) elve, ami nagymértékben csökkenthetné az optikai lemez általános előfizetési díját. Ha a ROI-t a titkosítási eljárás kikapcsolásával, pusztán a használat nyomán követésére alkalmazzák, akkor nem kellene megvenni a deszifrirozó berendezést, viszont az olvasónak be lehetne nyújtani a számlát.

/LANDRUM, H.: Determining and recovering CD-ROM search costs. = Laserdisk Professional, 2. köt. 2. sz. 1989. p. 23–25./

(Mándy Gábor)

Húszéves a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ

A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ (NTMIK) húszéves tevékenységének eredményeit és a perspektívákat foglaljuk össze. Az

intézmény történetét jól elhatárolható szakaszokra lehet osztani.